

---

predpostavlja pretirano romantično podobo o znanosti. Morda je narobe reči, da se njena privlačnost, ko je v drugi polovici 20. stoletja kriptodarviniistično tezo o boju za obstanek med idejami postavila na ugledno raven akademske razprave, z zasukom k biografijam zopet razblini v kriptohobsovsko stanje vojne vseh proti vsem, v kateri pa ne preminejo le ideje, ampak ugled in slava njihovih zagovornikov; v obravnavanih primerih zlasti slava Wittgensteina in Kuhna. Morda je danes res drugačen Zeitgeist, ko gre za znanost.

Literatura:

- De Solla Price, Derek (1963): Little science, big science. New York: Columbia University Press.
- Feyerabend, Paul (1999): Proti metodi. Ljubljana: ISH.
- Gellner, Ernest (1976): An ethics of cognition. V Robert S. Cohen, Paul K. in Marx W. Wartofsky (ur.), Essays in memory of Imre Lakatos, 161-177. Dordrecht: Reidel.
- Krstić, Djordje (2002): Mileva in Albert Einstein: ljubezen in skupno znanstveno delo. Radovljica: Didakta.
- Kuhn, Thomas (1998): Struktura znanstvenih revolucij. Ljubljana: Krtina.
- Larvor, Brendan (1998): Lakatos: An Introduction. London: Routledge.
- Laudan, Larry (1996): Beyond positivism and relativism. Boulder: Westview Press.
- Magee, Bryan (2002): Poti filozofije. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Mali, Franc (2002): Razvoj moderne znanosti. Ljubljana: FDV.
- Popper, Karl R. (1994): Unended Quest: An Intellectual Autobiography. London: Routledge.
- Popper, Karl R. (1998): Logika znanstve-

nega odkritja. Ljubljana: ISH.

Ule, Andrej (1998): Kuhnova paradigma in revolucija v teoriji znanosti. V T. Kuhn, Struktura znanstvenih revolucij, 185-211. Ljubljana: Krtina.

Marjan SMRKE

Mitja Velikonja

Religious Separation and Political Intolerance in Bosnia-Hercegovina

Texas A&M University Press, College Station, Texas 2003, \$ 45,00, str. 384, (ISBN: 1- 58544-266-7) prevod: Rang'ichi Ng'inja

Obsežna knjiga je prevod predelane in dopolnjene knjige Bosanski religijski mozaiki (ZPS, 1998). Prevod vsebuje več statističnih podatkov, natančnejše zemljevide in nekatere vsebinske dodatke, vključno z blizu osemsto opombami. Original ostaja neposnemljiv glede obilice antologijskih mitoloških citatov v srbohrvaškem jeziku in glede nekaterih neprevedljivih avtorjevih besednih iger in neologizmov.

Avtor obravnava zgodovino Bosne in Hercegovine, predvsem pa nedavno vojno (1992-95) na njenih tleh, v luči spoznanj, do katerih je prišel v okviru raziskovanj političnih mitologij, ki jih je odmevno zasnoval v Masadah duha (1996). Čeprav smo tisti, ki spremljamo Velikonjevo delo, že dotlej vedeli, da je s političnimi mitologijami zakopal v zavidljivo družboslovno zlato žilo, je rezultat, ki ga je dalo tovrstno ukvarjanje z Bosno in Hercegovino, presenečenje glede pojasnjevalne moči "mitovskega dejavnika".

Proizvajanje mitov je v manjši ali večji količini navzoče in prepoznavno

povsod: v Texasu, kjer je knjiga izšla, v Sloveniji, ki se je sicer oddaljila od sveta, ki ga raziskuje avtor, v Evropi, kamor naj bi v kratkem "šli", kot pravi izkrivljeni govor slovenskih mitologizatorjev Evropske unije. Dogodki kot taki kot da ne zadostujejo. Človek, družbene skupine, narodi dogodke "po potrebi" predelujemo v ekspresivna, čustveno nabita, sugestibilna sporočila - v nekakšen "več" ali nekakšen "manj" od resnice. To predelovanje realnosti služi določenim interesom. Ne gre torej le za ustvarjanje poenostavljene "slike sveta", ki naj da bivanju "v vse bolj zapletenem svetu" znosno preglednost, usmerjenost, ciljnost - miti so predvsem namenjeni legitimiziranju določene družbene akcije v odnosih med različnimi družbenimi skupnostmi in znotraj njih. Avtorju je povsem tuje togo navezovanje mitološke problematike na (tradicionalno-) religijsko področje; s tem nam odpira pogled na širno območje mitotvorstva, ki uspeva na domnevno sekulariziranih, demistificiranih, racionaliziranih družbenih področjih - bodisi v resonanci z religijsko tradicijo bodisi mimo nje ali v nasprotju z njo.

V zgodovini Bosne in Hercegovine, od antike do današnjih dni, je moč prepoznati najrazličnejše oblike družbenih mitov. Z zgodovinopisno natančnostjo in kar težko razumljivo predanostjo krajem in časom, ki se zdijo marsikomu povsem nezanimivi, avtor obravnava osupljiv niz primerov, zapletov, likov, pravil in izjem. Posebne okoliščine bosanske verske raznolikosti in sinkretizma so na primer proizvedle osebe, ki so znale pogledati daleč čez čas, v katerem so živele. Omenim naj le Hamzo Balija Bošnjaka, filmski lik nenavadnega islamskega disidenta, ki si je v 16. stol. zamislil svojevrsten reli-

gijski univerzalizem. Formula o enakosti vseh prerokov, ki bi, čisto teoretično, pomenila rešitev marsikaterega bosanskega vozla, sicer ni umrla skupaj z v Carigradu obglavljenim zagovornikom, si je pa nakopala vztrajno preganjanje: kajti, če so vsi preroki enaki, nobeden ne more služiti kot (mitološki) izgovor za nadvlado. Mimo takih ekumenskih pojavov je zgodovina Bosne in Hercegovine predvsem zgodovina treh postopoma nastajajočih skupnosti, ki so svoje spremenljive identitete oblikovale v medsebojni dialektiki in dialektiki z zunanjimi silami. Mitologiziranje, kot stalno sestavino teh procesov, je tako mogoče deliti na mite zunanjih sil o Bosni in na mite skupnosti, ki so bivale in bivajo v Bosni. Kot posebej zanimivo predstavljen primer prvega naj omenim mit o bogomilski "herezi". Gre za obtožbo, ki je visela nad samosvojo srednjeveško Bosno kot izgovor za podreitev temu ali onemu zunanjemu izvajalcu rekatolizacije. Med zadnje tovrstne mite bi spadal mit o nestrpni Bosni, ki ji v njeni divjosti pač ni pomoči; bil je priročno opravičilo zapoznelega posredovanja Zahodnih sil. Glede na zgodovinsko analizo, ki jo poda avtor, bi Zahod lahko nastopal z vse drugače motivirano skrbjo do Bosne in Hercegovine, saj je bila ta, v nasprotju z velikimi deli (mono)konfesionalizirane Evrope, stoletja prizorišče relativne medverske strpnosti.

Miti, ki so jih v času nacionalnega formiranja v svojo nacionalno samozavedanje vpletli Hrvatje, Srbi in muslimani, so bili daljša obdobja namreč le tradicionalni miti, kakor Velikonja idealno-tipsko poimenuje in opredeli inertne, statične mite. V dinamične "ideološke" mite družbene akcije so bili preoblikovani občasno, v časih porušenega

ravnotežja moči, zlasti pa od nacionalnega prebujanja v 19. stol. dalje. Nacionalno "prebujanje" je vsebovalo tudi sanje o veliki Srbiji, veliki Hrvaški. Te sanje, ki so izhajale iz usodnega enačenja nacionalnega in verskega, so vključevale tudi pretenzije po pokatoličanju oz. popravoroslavjenju nekatoličanov oz. nepravoslavcev, še posebej seveda slovanskih muslimanov. V desetletjih pred II. svetovno vojno, razčlenjuje avtor, so bili, kar zadeva odnose med etnoreligijskimi entitetami, v igri najrazličnejši pogledi in možnosti: nasproti načrtom asimilacije muslimanov so se pojavljale zamisli posebne večverske bosanske nacionalnosti, nasproti velikosrbstvu in velikohrvaštvu, ki ju je podpirala ena ali druga cerkev, so nastopali ilirizem, jugoslavizem itd. Druga svetovna vojna je bila priložnost za uveljavljanje slabših možnosti. Avtorjeve analize tega obdobja so resnično dragocene. Tudi zato, ker sodobne postjugoslovanske ideologije (slovenske, hrvaške, srbske,...) dogodke tega časa še vedno predelujejo v fosilna goriva novih mitologij. Nič manj ni v tem smislu pomembna analiza socialističnega obdobja oz. tedanjega mitotvorstva in zlasti ključnih bosanskih problemov tistega časa: "M ali m", kot se v podnaslovu izrazi Velikonja, torej Muslimani kot narod ali muslimani kot verstvo, je najkrajša definicija bosanskega problema, kar jih poznam. Odlično branje je analiza medžugorskega prikazovanja Marije v kontekstu tradicionalnih napetosti med hercegovskimi frančiškani in cerkveno hierarhijo.

Da "ideološki" miti ustvarjajo poljubne adaptacije starodavnih mitov, avtor najbolj učinkovito prikaže v razpravi o nedavni vojni. Vojna je bila naj-

prej in vseskozi tudi zgodovinska vojna. Ob razpadu jugoslovanske različice civilne religije so oživile vse mogoče prikazni: od čudaških etnogenez do tez o narodovi genetski večvrednosti. Avtor dokumentirano in kritično obravnava procese, ki jih je hrvaški sociolog Srdjan Vrcan poimenoval etnizacija politike oz. politizacija etničnega in religizacija nacionalnega oz. nacionalizacija religijskega. Zlasti so zanimive kronologije raznih zavezništev (npr. med tedanjo srbsko politiko in srbsko pravoslavno cerkvijo), ki so jih novejšje politične potrebe že potisnile v pozabo. Mnogo zapisanega bi moralo imeti streznujoč učinek - če je le pričakovati tovrstno moč družboslovja. V primerjavi z drugimi svetovnimi avtorji knjig o postjugoslovanski vojni Velikonja učinkovito izkoristi prednosti prostora, s katerega se oglašča: znanje južnoslovanskih jezikov, izkušnjo bivanja v isti državi in svojo odprtost do raznih balkanskih (sub)kultur.

Kolegova knjiga je nedvomno veliki met. Po mojih predstavah bi ga bilo mogoče izboljšati le z manjšimi teoretičnimi korekcijami. Osebnost me zanima, ali bi bilo mogoče vprašanje političnih mitologij poglobiti v okviru teorije iger ali signalizacijske teorije. Delo je primerno zaključeno: Potem ko smo spoznali moč mita, se okuženi ponovno sprašujemo: kaj potemtakem je mit? Zastavljajo pa se tudi povsem praktična vprašanja: kako naj deluje družboslovec, ki analizira žive mitologije in živi sredi njih?